

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Intellectual property rights: international overview

Sažetak

Cilj je ovog rada dati pregled prava intelektualnog vlasništva na međunarodnoj razini te donijeti zaključak o sličnostima i razlikama između odabranih međunarodnih sustava. U radu su uspoređeni sustavi zaštite prava intelektualnog vlasništva Europske unije (EU), Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Kine, kao vodećih svjetskih gospodarskih sila. Rezultati analize pokazali su da postoje zajednički elementi zaštite prava intelektualnog vlasništva među analiziranim zemljama, što je očekivano s obzirom na to da su sve zemlje članice Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo. Ipak, određene razlike postoje, ponajprije u stupnju primjene te vremenu trajanja tih prava. S obzirom na to da su EU i Sjedinjene Američke Države zemlje s najrazvijenijim sustavima zaštite prava intelektualnog vlasništva, samim time imaju najviše za izgubiti surađujući sa zemljama koje ne poštuju ta prava. S druge strane, Kina se tijekom godina nametnula kao jedno od vodećih svjetskih gospodarstava te važan trgovinski partner. Iako se u Kini razvija sustav zaštite intelektualnog vlasništva, mnoge se odredbe ne primjenjuju ili su pogrešno protumačene u međunarodnoj suradnji zbog jezičnih i drugih prepreka, što umanjuje sklonosti ulaganjima i prijenosu tehnologije te uzrokuje ekonomske štete poduzećima koja posjeduju izvorno intelektualno vlasništvo.

Ključne riječi: intelektualno vlasništvo, međunarodna usporedba, EU, SAD, Kina

JEL klasifikacija: O3, F2

Abstract

The main goal of this paper is to analyze intellectual property rights at the international level and draw conclusions about similarities and differences among international systems. For this purpose, intellectual property rights in the European Union (EU), United States and China were analyzed and compared. The analysis results show that there are common elements of intellectual property rights among the countries analyzed, which is to be expected, since they are all members of the World Intellectual Property Organization. However, certain differences exist, primarily in the degree of implementation and duration of rights. Since the EU and the United States have the most developed systems of intellectual property rights, they have the most to lose by cooperating with countries with poor intellectual property rights systems. On the other hand, during the last few decades, China has emerged as a global leader and important trading partner. Although China is developing its system of intellectual property rights, many provisions are not being applied, or are misinterpreted in international cooperation due to language or other barriers, and this diminishes the desire for investment and technology transfer resulting in economic damage to firms holding original intellectual property rights.

Keywords: intellectual property, international comparison, EU, USA, China

JEL classification: O3, F2

Dr. sc. **Sanja Franc**
Ekonomski fakultet Sveučilišta
u Zagrebu
E-mail: sanja.franc@gmail.com

Sanja Franc, PhD
Faculty of Economics and Business,
University of Zagreb
E-mail: sanja.franc@gmail.com

1. Uvod

Kreativna ili umjetnička realizacija neke ideje koja je plod ljudskog intelekta pripada njezinu stvaratelju te, pod određenim uvjetima, predstavlja njegovo intelektualno vlasništvo (Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2015.). Intelektualno vlasništvo danas je izvor novih znanja, inovacija i mnogobrojnih koristi za društvo i gospodarstvo. Pravima intelektualnog vlasništva štite se inovatori i njihove inovacije.

Problematika prava intelektualnog vlasništva vrlo je složena s obzirom na to da ona imaju svojstvenu ulogu i vrijednost. Ako nova tehnologija ili druga inovacija ima veliku vrijednost, postoji velika vjerojatnost da će ju drugi imitirati ili kopirati čime se automatski smanjuje profit izvornim stvarateljima. Kada se imitacija provodi po nižim troškovima od inovacije, imitatori imaju prednost nad inovatorima, osim ako ne postoje načini zabrane imitacije. Upravo se stoga ističe važnost zaštite intelektualnog vlasništva.

Pravo intelektualnog vlasništva obuhvaća sustav pravnih instrumenata kojima se uređuje način stjecanja intelektualnog vlasništva i način zaštite od njegove neovlaštene upotrebe (Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2015.).

Glavna je svrha postojanja zaštite prava intelektualnog vlasništva osiguravanje poticaja za stvaranje inovacija. Najvažnija su prava intelektualnog vlasništva (Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2015.; Hölzl, 2007):

- Patent. To je pravo priznato za izum koji nudi novo rješenje nekog tehničkog problema, a obično se odnosi na određeni proizvod, postupak ili primjenu.
- Autorsko pravo (engl. *copyright*). To je pravo autora u pogledu njegova autorskog djela, najčešće pisanog, glazbenog, umjetničkog djela i slično.
- Žig (engl. *trademark*) je isključivo pravo priznato za znak koji služi za razlikovanje proizvoda i/ili usluga jedne osobe od ostalih osoba u gospodarskom prometu. Ime, logotip, amblem, etiketu ili druga razlikovna obilježja proizvoda i/ili usluge moguće je zaštititi žigom.
- Poslovne tajne smatraju se poslovnim informa-

cijama koje nisu poznate ni dostupne javnosti.

Prava intelektualnog vlasništva omogućuju poduzetima stjecanje konkurentnosti i diferenciranje od konkurenata (McHardy Reid, 2012.). Nadalje, zaštita intelektualnog vlasništva potiče inovacije tako što inovatorima osigurava privremen monopol nad njihovim inovacijama (Breitweiser i Foster, 2012.). S druge strane, postoji i trošak tog monopola. Smatra se da bi inovacija proizvela najviše koristi kada bi se mogla slobodno upotrebljavati po cijeni graničnog troška. Prava intelektualnog vlasništva omogućuju inovatorima preuzimanje dijela potrošačevog viška koji njihova inovacija stvara.

Iz navedenog proizlazi da je jedan od najvažnijih argumenata kojim se objašnjava važnost postojanja sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva taj da bi izostankom takvog sustava privatni agenti koji djeluju na tržištu ostali nezaštićeni, odnosno, izostao bi poticaj za poduzimanje skupih i riskantnih ulaganja koja mogu rezultirati novim idejama i tehnologijama, a koja se danas smatraju izvorom ekonomskog rasta (Breitweiser i Foster, 2012.). Zemlje s nerazvijenim sustavom zaštite prava intelektualnog vlasništva umanjuju mogućnosti za inozemna ulaganja u tehnologiju i njezin prijenos (Kamalick, 2006.).

Tijekom proteklih desetljeća naglo je porastao broj aktivnosti povezanih sa zaštitom prava intelektualnog vlasništva. Štoviše, može se reći da su politike prava intelektualnog vlasništva omogućile stvaranje tržišta na kojima se širi patentirano znanje i usmjeruju privatna ulaganja u istraživanje i razvoj (Hölzl, 2007.).

Osmišljavanje i izrada odgovarajućeg i učinkovitog sustava za zaštitu intelektualnog vlasništva iznimno je važno i o tome će ovisiti ukupni troškovi poticanja inovacija. Osim toga, sam oblik sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva utjecat će i na ostale društvene troškove, primjerice troškove rentijerstva.

Odluka o odgovarajućoj zaštiti prava intelektualnog vlasništva s obzirom na vrijeme trajanja i obuhvat zaštite mora uzeti u obzir prethodno navedene činjenice. Dodjela monopola inovatorima, iako nije savršeno rješenje, ipak osigurava poticaje za stvaranje inovacija, što bi trebalo rezultirati dugoročnim rastom produktivnosti i poboljšanom kvalitetom

proizvoda. Neodgovarajuća ili pretjerana zaštita prava intelektualnog vlasništva može dovesti do neželjenog ponašanja, u obliku spomenutog renterijstva (engl. *rent-seeking*), višestrukih ulaganja u iste aktivnosti istraživanja i razvoja što vodi utrci do dna u patentiranju, i slično (Maskus, 2000.). Prevelika zaštita može ograničiti širenje novih ideja, ulazak novih konkurenata i voditi prema trajnom monopolu.

Zaštita prava intelektualnog vlasništva obično se razlikuje među razvijenim i zemljama u razvoju. S obzirom na to da je većina globalno važnih aktivnosti istraživanja i razvoja koncentrirana u malom broju razvijenih i bogatih zemalja, većina inovativnih aktivnosti ograničena je na razvijene zemlje i tek poneke zemlje u razvoju, koje imaju različite pristupe zaštiti intelektualnog vlasništva (Breitweiser i Foster, 2012.). Sve do 1995. godine međunarodni režim za intelektualno vlasništvo sastojao se od nekoliko dobrovoljnih konvencija pod mjerodavnošću Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (engl. *World Intellectual Property Organization* – WIPO). Jačanjem procesa globalizacije i trgovinskih te investicijskih tijekova, osobito tijekova tehnologije, razlike u nacionalnim standardima zaštite prava intelektualnog vlasništva postale su osobito važne. Upravo iz toga razvio se Sporazum o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva kao posljedica Urugvajске runde trgovinskih pregovora. Prema tom sporazumu zemlje mogu imati vlastite politike zaštite prava intelektualnog vlasništva, no određeni su minimalni standardi koji se moraju uključiti tijekom određenog vremena (više u dijelu 3).

Mnogi tvrde da razvijene zemlje imaju više koristi od međunarodnog sporazuma o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva od zemalja u razvoju. No, i zemlje u razvoju imale su svoje razloge potpisivanja sporazuma. Jedan od razloga zasigurno je bio pritisak razvijenih zemalja, osobito Sjedinjenih Američkih Država i Europe. Zemlje u razvoju smatrale su da će potpisivanjem međunarodnog sporazuma omogućiti veće uključivanje na tržište tekstila i poljoprivrednih dobara u razvijenim zemljama. Jačanje prava intelektualnog vlasništva smatralo se korisnim i za zaštitu vlastitih inovativnih aktivnosti prilagođenih domaćem tržištu (Sherwood, 1997.). Veća zaštita prava intelektualnog vlasništva tako-

đer može pridonijeti većem priljevu inozemnih ulaganja i licenciranju tehnologije, a što može voditi prijenosu tehnologije.

Cilj ovog rada jest dati pregled sustava zaštite intelektualnog vlasništva na međunarodnoj razini te u skladu s time donijeti zaključak o sličnostima i razlikama odabranih međunarodnih sustava. U tom su cilju odabrani i uspoređeni sustavi zaštite intelektualnog vlasništva Europske unije, Sjedinjenih Američkih Država i Kine, kao vodećih svjetskih sila. Rad se sastoji od pet dijelova. Prvi dio je uvodni, iza kojeg slijedi pregled literature. U trećem dijelu opisan je razvoj prava intelektualnog vlasništva tijekom povijesti, a u četvrtom poglavlju dan je pregled sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva u EU-u, SAD-u te u Kini. Posljednje poglavlje je zaključak.

2. Pregled literature

Literatura o ulozi, učinkovitosti i značenju sustava zaštite intelektualnog vlasništva bila je skromna sve do posljednjih nekoliko desetljeća kada su se počela intenzivnije provoditi istraživanja na tom području. Pionirski rad je onaj od Arrowsa (1962.) u kojem je autor objasnio osnovni model izuma, istraživanja i razvoja, inovacija i imitacija. Arrow (1962.) tvrdi da s društvenog stajališta industrija ne ulaže dovoljno u istraživanje i razvoj zbog poteškoća u ostvarivanju ekonomskih koristi od takvih aktivnosti. Zaštita patentom jedan je od mogućih rješenja tog problema.

Na problem nedostatnog ulaganja u istraživanje i razvoj nadovezao se i David (1993.) koji je kvalitativno opisao različite alternative za rješavanje problema nedostatnih ulaganja. Rješenja je podijelio u kategorije vlasništva, nabave i poticaja.

S geopolitičkog stajališta McNabb (2006.) smatra da bi prava intelektualnog vlasništva trebala biti u središtu napora održavanja međunarodne stabilnosti. Utvrđivanje i jačanje prava intelektualnog vlasništva u Europi i sjevernoj Americi tijekom proteklih tristo godina zasigurno je utjecalo na stvaranje poticaja inovacijama i kreativnosti bez kojih ne bi bio ostvaren ekonomski napredak i rast produktivnosti.

Međutim, zaštita intelektualnog vlasništva nije jednostavan zadatak (Fishman, 2005.). Poduzeća nerijetko gube kontrolu nad svojim dobrima zbog dvaju

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

problema: krivotvorenja i kršenja prava vlasništva (piratstva). Vrlo je teško procijeniti odgovarajuće razdoblje i obuhvat zaštite intelektualnog vlasništva. Istraživanja su uglavnom pokazala da rezultati ovise o prirodi tehnologije i o postojanju tržišta za tehnologije. Takva tržišta utječu na učinkovitost zaštite prava intelektualnog vlasništva na više načina (Arorra i suradnici, 2001.; Gambardella, 2002.): smanjuju količinu ulaganja u iste aktivnosti istraživanja i razvoja; smanjuju devijacije graničnih troškova na sporednim tržištima; potiču specijalizaciju u istraživanju i razvoju; povećavaju poticaje za inovacije.

U početku su se istraživanja usmjerivala uglavnom na pitanje duljine trajanja zaštite intelektualnog vlasništva, najčešće je riječ o patentu. No, tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća u središte pozornosti počelo se stavljati pitanje obuhvata zaštite (vidjeti, primjerice: Klempere, 1990.).

Još jedna promjena u izučavanju sustava zaštite intelektualnog vlasništva bila je promjena fokusa analize sa samo jedne inovacije na analizu višestrukih inovacija koje se međusobno nadovezuju. Mansfield (1995.) je u svom radu istaknuo da patent gubi svoju vrijednost zbog pojave novih i boljih inovacija prije nego što postojeći patent, odnosno vrijeme njegove zaštite, istekne.

Snažniji sustavi patenata povećavaju sklonost patentiranju, no to ne vodi nužno većim naporima za inoviranjem. Štoviše, može voditi povećanim naporima stvaranju onih inovacija koje je jednostavnije patentirati (Sakakibara i Branstetter, 2001.). Patentni sustav i cijeli sustav prava intelektualnog vlasništva mora biti što jednostavniji, transparentan i jasan kako bi se potaknula njegova ispravna primjena i učinkovita zaštita.

Empirijska istraživanja o sustavu patenata počela su se sve više provoditi tijekom 1980-ih godina zbog nekoliko novih okolnosti. Dostupnost velikih elektroničkih baza podataka o patentima i istraživanju i razvoju te dostupnost računala omogućili su niže troškove raznih vrsta analiza. Također, rastuća međunarodna konkurentnost zasnovana na tehnologiji i nastanak pro-patentnog doba zainteresirao je mnoge teoretičare i istraživače za sustav zaštite prava intelektualnog vlasništva. O početku razvoja takozvanog pro-patentnog doba pisali su, primjerice Coriat i Orsi (2002.), Jaffe (2000.) i drugi.

Učinkovitost patenata kao oblika zaštite prava intelektualnog vlasništva razlikuje se među zemljama i među poduzećima. Postoje istraživanja koja su pokazala da su poslovne tajne i pravo prvenstva bolji oblik zaštite od drugih prava intelektualnog vlasništva u većini industrija, a osobito u farmaceutskoj i kemijskoj industriji (vidjeti: Arundel, 2000.; Cohen i suradnici, 2000.). Granstrand (2005.) je u svom istraživanju došao do zaključka da sustav zaštite intelektualnog vlasništva u sektoru informacijske i komunikacijske tehnologije nema bitnu ulogu u početnim fazama razvoja. Hall i Ziedonis (2001.) zaključili su da postojanje sustava zaštite intelektualnog vlasništva može voditi utrci za patentima.

Kad se promatraju prava intelektualnog vlasništva na međunarodnoj razini, može se zaključiti da pravila Svjetske trgovinske organizacije i Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo utječu na reguliranje i harmonizaciju nacionalnih sustava zaštite intelektualnog vlasništva. Iako su sve zemlje članice navedenih organizacija do određenog stupnja harmonizirale prava povezana s intelektualnim vlasništvom, ipak postoje određena odstupanja. Globalni sustav prava intelektualnog vlasništva postaje sve složeniji i uključuje različite multilateralne sporazume, međunarodne organizacije, regionalne konvencije i instrumente te bilateralne sporazume (UNCTAD-ICTSD, 2006.).

Prema istraživanju Europske komisije (2013.b) razvijena gospodarstva poput EU-a ili SAD-a imaju i razvijenije sustave zaštite intelektualnog vlasništva. Prava intelektualnog vlasništva u Kini sve se više razvijaju, osobito nakon njezina pristupanja Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. EU i Kina kontinuirano rade na intenziviranju suradnje, no pokazalo se da još uvijek mnoga europska poduzeća imaju ekonomsku štetu zbog krivotvorenja njihovih proizvoda u Kini (European Commission, 2013.b).

Povećanjem obujma trgovine proizvoda i usluga, za koje su bitna prava intelektualnog vlasništva, između SAD-a, EU-a i drugih industrijaliziranih zemalja, vidljiviji su naponi usmjereni na bolju provedbu mjera protiv krivotvorenja robe i snažniju regulaciju prava intelektualnog vlasništva s aspekta trgovinske politike (European Parliament Research Service, 2014.).

Istraživanja su pokazala da su sukobi oko intelektualnog vlasništva obično rezultat nesporazuma

zbog jezičnih zapreka i kulturoloških razlika. Tako, primjerice, kineski i američki menadžeri naizgled komuniciraju manje zbog jezičnih zapreka čime se otvara prostor za nesporazume oko prava intelektualnog vlasništva (Yang, 2005.: 281).

3. Povijest razvoja prava intelektualnog vlasništva

Primjena prava vlasništva za poticanje inovacija vjerojatno je najstariji oblik institucionalnih aranžmana svojstven inovacijama kao društvenom fenomenu (Granstrand, 2003.: 5). Kad je riječ o inovacijama i novom znanju, uobičajeno se primjenjuje naziv „pravo intelektualnog vlasništva“, budući da su to plodovi ljudskog intelekta. Kako je već navedeno, najčešći su oblik zaštite prava intelektualnog vlasništva patenti, žigovi, autorska prava, poslovne tajne i drugi.

Sam naziv „patent“, potječe od latinskih riječi *litterae patentis* što bi u doslovnom prijevodu značilo „otvorena pisma“ (Breitweiser i Foster, 2012.: 7). Ta su pisma njihovim vlasnicima osiguravala određena prava i povlastice. Tijekom četrnaestog i petnaestog stoljeća temeljna svrha povlastica bila je usvajanje tehnologije od stranih zemalja dajući uvozniku pravo na jedinstvenu primjenu tehnologije na određeno vrijeme. Prvi službeni zakonski akt o patentu donesen je u Veneciji u petnaestom stoljeću.

Međutim, povijest prava intelektualnog vlasništva seže i do nekoliko tisuća godina prije nove ere (tablica 1).

Razvojem trgovine i tehnologije došlo je i do razvoja intelektualnog vlasništva. Uglavnom zbog potrebe zaštite tehnoloških inovacija jer sama tajnost nije bila dovoljna. U starom vijeku vještici su umjetnici imali potrebu zaštititi svoja djela. Ako su njihova djela bila tajna, moguće je da tu tajnu nikad nitko ne sazna, čak i nakon njihove smrti. Ideja o dodjeli „nagrade“ za otkrivanje tajne postala je osobito važna usporedo s razvojem tehničkog znanja. Upravo je novčana nagrada bila osobito privlačna značajka mogućnosti zaštite patentom. Patent je također osigurao povlasticu da se nagrada povezuje s praktičnom primjenom izuma i potražnjom za njim (Granstrand, 2003.). Nedostatak patentnog sustava u starom vijeku bio je taj što se nagrada za patent davala naknadno te nije pomogla u financiranju ulaganja potrebnih da do izuma uopće dođe, ni da

pokrije eventualne gubitke nakon što je došlo do izuma (inovacije).

Patentni se sustav tijekom povijesti razvijao i ovisno o nalazištima ruda (Kaufer, 1989.). U prošlosti su se prava vlasništva dodjeljivala onome tko je prvi otkrio određeno nalazište. Kako je rudarenje postajalo tehnički složeniji proces, bio je potreban razvoj složenijih naprava koje bi omogućile taj proces. Povlastice slične onima kakve danas osigurava patent dodjeljivale su se onima koji su ili izumili ili financirali izradu naprava za rudarenje.

Tijekom četrnaestog i petnaestog stoljeća Mletačka Republika s Venecijom na čelu također se bavila rudarstvom i vodenim umjetnostima. U to su se doba u Veneciji različite povlastice dodjeljivale izumiteljima, a 1474. godine je donesen prvi službeni zakon o patentu na svijetu. Zakon je utjelovio različite dotadašnje prakse u zaštiti intelektualnog vlasništva. Primjena i širenje tog zakona u praksi su bili spori.

Osim u Mletačkoj Republici, postoje dokazi o zaštiti patentom u Austriji, Engleskoj i Nizozemskoj, a Francuska je počela primjenjivati patentni sustav u šesnaestom stoljeću kao dio merkantilističke politike (Kaufer, 1989.). Većina prvih donesenih zakona o patentima u drugim zemljama svijeta (osim Venecije) također je bila neuspješna. Ipak, ti su zakoni označili početak novog doba, zvanog doba nacionalnih patenata (ili propatentno razdoblje).

U srednjem vijeku tehnološko znanje uglavnom se primjenjivalo pri izradi umjetničkih djela, a manje pri izradi strojeva ili naprava. Upravo zato patenti su se dodjeljivali radi privlačenja vještih inozemnih umjetnika. Kako bi ih zaštitili od konkurencije, vladari su im odobrali jedinstveno pravo (monopol) nad određenom inovacijom na određeno razdoblje.

Europa je prednjačila u pogledu razvoja prava intelektualnog vlasništva tijekom povijesti. U Americi je prvi zakon o patentu donesen u prvoj polovini sedamnaestog stoljeća i znatno se oslanjao na britanski model (David, 1993.).

Devetnaesto stoljeće poznato je kao doba nepovoljno za razvoj zaštite prava intelektualnog vlasništva. Nepovoljno razdoblje završilo je 1870-ih godina kad su se pojavile velike kompanije koje su provodile aktivnosti istraživanja i razvoja.

U dvadesetom stoljeću došlo je do razvoja aktivno-

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

Tablica 1. Razvoj prava intelektualnog vlasništva tijekom povijesti

Godina	Događaj
3200. prije nove ere	Pronađene oznake na glinenim zdjelama i na posudama s kojima su ukapani kraljevi prve egipatske dinastije.
700. – 500. prije nove ere	Kuhari na području grčke kolonije Sibari dobivali su pravo na jednogodišnji monopol za pripremu neobičnih jela.
350. prije nove ere	Prvi zabilježen događaj neovlaštenog kopiranja, kada je Hermodorus kopirao Platonove govore i prodavao ih u inozemstvu za vlastitu dobit.
100. prije nove ere	Primjena žigova u Rimu kako bi se obilježavala odjeća, svjetiljke, sir i slični proizvodi.
40. – 100. poslije nove ere	Marcus Valerius Martialis prozvaao je sve koji su rabili njegove pjesme bez citiranja njegova imena, i tada je nastao naziv plagiranje (lat. <i>plagere</i>).
100.	U Rimskom Carstvu razvijena je posebna metoda odobravanja prava vlasništva nazvana <i>specificatio</i> . Tom se metodom dodjeljivalo pravo vlasništva onome tko je izradio nešto novo upotrebljavajući tuđe materijale.
337.	Rimski car Konstantin proglasio je izuzeće umjetnika određenih struka od plaćanja svih nameta.
483.	Rimski car Zenon zabranio je monopol na hranu ili odjeću.
1297.	Donesen venecijanski dekret kojim se liječnicima dozvoljava da unutar svog ceha zadrže tajnim način pripremanja novih lijekova.
1323.	Venecija je dodijelila Johannesu Teuthonicusu pravo slično patentu nad tvornicom žitarica.
1324.	Edward II. izdao je pisma zaštite vještim njemačkim rudarima kao poticaj njihovu dolasku u Englesku.
1331.	John Kempe iz Flandrije dobio je patent u svrhu pokretanja industrije odjeće u Engleskoj.
1353.	U Engleskoj je donesena odredba kojom inozemni trgovac može nadoknaditi svoj gubitak ako dokaže vlasništvo.
1416.	Franciscus Petri dobio je u Veneciji patent za izgradnju i održavanje vodovoda.
1450. – 1451.	Izumom tiskarskog stroja kojim je postalo znatno jednostavnije umnožavanje pisanih materijala javila se potreba za zaštitom autorskih prava.
1452.	Prva zabilježena parnica zbog prava zaštite žigom. Udovica londonskog majstora za izradu noževa dobila je pravo na posebnu oznaku koju je prethodno imao njen muž.
1469.	Johann von Speyr primio je prvu dotad dodijeljenu povlasticu tiskanja u Veneciji, u trajanju od pet godina.
1474.	Venecija prva u svijetu izdaje zakonsku odredbu o patentu. Izumiteljima se dodjeljivao monopol na 20 godina.
1584.	Prvo zakonsko priznavanje zaštite žigom, a poteklo je iz običajnog prava u Engleskoj.
1624.	Prvi zakon o patentu (nazvan Odredba o monopolima) koji znatno nalikuje današnjim zakonima o patentu.
1709.	Prvi je put zakonski uređena zaštita autorskog prava na način sličan današnjim zakonima (Odredba St. Anne).
1712. – 1737.	U Francuskoj se razvija zakonski okvir za zaštitu dizajna u tekstilnoj industriji.

Izvor: prilagođeno prema Granstrand (2003.).

sti industrijskog i vojnog istraživanja i razvoja koji su uključivali različite oblike i pripreme za inovativan rad. Pojedinačni izumitelj postao je manje bitan, a sve se više važnosti pridavalo većim izvorima resursa; industrijskim poduzećima i vojnim ustanovama (Granstrand, 2003.). Ekonomske i industrijske razlike između zemalja postajale su sve očitije što je rezultiralo razlikama i pritiscima na institucije i nacionalne sustave zaštite prava intelektualnog vlasništva. To je dovelo do izrade različitih zakona o patentima među zemljama, ali ipak s blagom tendencijom konvergencije (Granstrand, 2003.).

Povijesno gledano, sustavi zaštite prava intelektualnog vlasništva te osobito patentni sustavi u

Americi i Europi nisu imali odlučujuću ni dovoljnu jaku ulogu u poticanju ekonomskog i tehnološkog napretka poduzeća ili zemlje (Granstrand, 2003.). Zakon o patentu primarno je služio za preuzimanje inozemnih tehnologija i poticanje tehnološkog prelijevanja. Premda je industrijalizacija potaknuta smanjenjem rizika za poduzetnike osiguranjem prava intelektualnog vlasništva, zakoni o patentu ipak su bili nedovoljno razvijeni.

Budući da se nakon početka procesa industrijalizacije intenzivirao proces izrade nacionalnog sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva u mnogim većim zemljama koje su počele sve više surađivati, pojavila se potreba za međunarodnim sustavom za-

štitu prava intelektualnog vlasništva. U tu je svrhu održan kongres u Beču 1873. godine s ciljem izrade međunarodnog sporazuma o pravima u području patenta, no sporazum nije postignut zbog prigovora Sjedinjenih Američkih Država. Tek desetljeće kasnije postignut je međunarodni sporazum o zaštiti prava industrijskog vlasništva potpisivanjem Pariškog ugovora. Budući da povezuje zemlje sasvim različitih političkih i privrednih struktura, Ugovor bi izgubio na svom značenju i svojoj vrijednosti da su politički razlozi mogli utjecati na njegovu primjenu i tumačenje (kao što je to prije bio slučaj). Dva su bitna načela uvedena Pariškim ugovorom: načelo nacionalnog tretmana i načelo prava na prioritet. Godine 1886. potpisan je Ugovor o autorskim pravima u Bernu (Chang, 2001.). Integriranjem tih dvaju ugovora o zaštiti prava industrijskog vlasništva i autorskih prava 1893. godine nastala je Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo.

Tijekom dvadesetog stoljeća mnoge zemlje, nekadašnje kolonije, stekle su samostalnost te prihvatile odredbe Pariškog ugovora i ugovora iz Berna o pravima intelektualnog vlasništva. Bitan preokret na međunarodnoj razini dogodio se 1986. godine kad je SAD predložio uključivanje prava intelektualnog vlasništva u Urugvajsku rundu trgovinskih pregovora.

U cilju smanjenja iskrivljenja i zapreka međunarodnoj trgovini, i uzimajući u obzir potrebu za promicanjem učinkovite i primjerene zaštite prava intelektualnog vlasništva, te zbog osiguranja da mjere i postupci za ostvarivanje prava intelektualnog vlasništva sami po sebi ne postanu zapreke zakonitoj trgovini, predloženo je sklapanje Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva. Zemlje u razvoju protivile su se toj inicijativi, osobito Argentina, Brazil, Indija i Nigerija. I dok su neki tvrdili da bi uključivanje prava intelektualnog vlasništva u Urugvajsku rundu pregovora stvorilo snažniju platformu za sve zagovornike uspostave sustava zaštite tih prava, postojali su i argumenti da je uključivanje te teme u trgovinske pregovore nužno, budući da prava intelektualnog vlasništva mogu utjecati i poremetiti trgovinske tokove (Commission on Intellectual Property Rights, 2002.).

Još jedan ključni element u međunarodnom razvoju prava intelektualnog vlasništva jest uspostava Madridskog sustava za međunarodnu registraciju žigova.

To je sustav koji administrira Međunarodni ured Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo i koji se sastoji od dvaju višestranih ugovora: Madridskog sporazuma o međunarodnoj registraciji žigova, koji je potpisan 1891., i Protokola koji se odnosi na Madridski sporazum o međunarodnoj registraciji žigova, a koji je usvojen 1989. godine.

4. Pregled sustava zaštite intelektualnog vlasništva u Europskoj uniji, Sjedinjenim Američkim Državama i Kini

4.1. Prava intelektualnog vlasništva u Europskoj uniji

Pravo intelektualnog vlasništva u okviru Europske unije (EU) nije potpuno sustavno uređeno. Umjesto toga mnogobrojnim direktivama, uredbama i preporukama osigurana je uspostava i očuvanje unutarnjeg tržišta. Usklađivanje zaštite prava intelektualnog vlasništva jedan je od ciljeva integracije, a djeluje kao mehanizam smanjivanja trgovinskih barijera i način smanjivanja postojećih nacionalnih pravila (Hözl, 2007.). Od integriranog sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva očekuje se doprinos rastu, održivom stvaranju radnih mjesta i konkurentnosti europskoga gospodarstva.

Stvaranje Europskog ureda za patente 1973. godine bio je ključan pomak u stvaranju centraliziranih procedura prijave i stvaranju standardiziranih pravila za odobravanje patenata. No, kako je rečeno, još uvijek postoje određena ograničenja u funkcioniranju sustava zaštite intelektualnog vlasništva u EU-u, povezanih s postojanjem nacionalnih pravila o zaštiti određenih oblika intelektualnog vlasništva (Hözl, 2007.). Početkom 1990-ih godina Europska komisija inicirala je prijedloge za usklađivanje prava intelektualnog vlasništva na razini cjelokupne integracije te taj proces još traje.

Potpisivanjem Sporazuma o jedinstvenom reguliranju patenta, vlasnici patenata zaštićeni su u svim zemljama potpisnicama (The Bureau of European Design Associations, 2014.). Regionalni patentni sustav omogućuje podnošenje jedne prijave patenta na jednom mjestu, a s istodobnim pravnim učinkom u više zemalja. Europski patent priznaje se u postupku koji vodi Europski patentni ured na temelju Europske patentne konvencije.

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

Direktivom 2001/29/EZ od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu zakonodavstvo o autorskim i srodnim pravima prilagođava se tehnološkom razvoju, a osobito informacijskom društvu. Usklađeno zakonodavstvo o autorskim pravima diljem EU-a tek treba uspostaviti, što rezultira pravnom nesigurnošću za pojedince i trgovačka društva (Europski parlament, 2015.). U EU-u i SAD-u autorska prava vrijede od trenutka njihova nastanka, a istječu sedamdeset godina nakon smrti njihova autora.

Osim zaštite žiga pred nacionalnim uredima država članica Europske unije, moguća je i zaštita žiga Zajednice. Žig Zajednice (engl. *Community Trade Mark*) vrijedi u svim državama članicama Europske unije, a postupak registracije takvog žiga provodi Ured za harmonizaciju na unutarnjem tržištu Europske unije. Žig Zajednice vrijedi u Europskoj uniji kao cjelini te nije moguće geografski ograničiti opseg zaštite samo na neke od članica (Europski parlament, 2015.).

Direktivom 98/71/EZ od 13. listopada 1998. usklađeni su nacionalni zakoni o pravnoj zaštiti dizajna i modela. Dodatno, uredbom Vijeća od 12. prosinca 2001. uspostavljen je sustav zaštite industrijskog dizajna i modela na razini Zajednice. Sustav za registraciju industrijskog dizajna i modela Europske unije povezoao se 2006. godine s međunarodnim sustavom registracije industrijskog dizajna i modela Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo.

Jedan od suvremenih izazova za zemlje članice Europske unije jest prihvaćanje strateškog pristupa inovacijama i njihova zaštita. Takav pristup podrazumijeva stavljanje inovacija kao temeljnog cilja svih politika te usmjerivanje instrumenata i sredstava prema poticanju stvaranja inovacija. Upravo stoga, u kontekstu strategije „Europa 2020“, članice EU-a složile su se oko akcijskog plana za stvaranje Inovacijske unije. Akcijski plan uključuje više od trideset inicijativa kojima bi se: (1) ojačala baza znanja; (2) dobre ideje stavile na tržište; (3) maksimalizirala društvena i teritorijalna kohezija; (4) poduprle politike; (5) implementirale reforme inovacijskih sustava (European Commission, 2013.a).

U cilju poticanja inovacija te stjecanja znanja i potrebnih vještina Europska komisija dodatno preporučuje izgradnju čvrste suradnje između mi-

nistarstva zaduženog za znanje i obrazovanje i ministarstva zaduženog za gospodarstvo i industriju kako bi se postigli sinergijski učinci i osigurali preduvjeti za razvoj. Većina zemalja članica pokrenula je inicijative u smjeru izgradnje partnerskog odnosa vlade i industrije kako bi se kreativne djelatnosti stavile u središte strategije rasta i razvoja.

Može se reći da raste uloga kreativnih industrija u gospodarstvu EU-a. Kreativne industrije predstavljaju izvor radnih mjesta i konkurentnosti. Dodatno, osiguravanje jednostavne zaštite intelektualnog vlasništva korisno je i s društvenog aspekta. Omogućivanje zaštite patentom ključno je, primjerice, za razvoj novih lijekova ili medicinske opreme. Razvoj sofisticirane tehničke opreme, mobilne telefonije, potrošačke elektronike i slično znatno ovisi o mogućnostima zaštite patentom (The Bureau of European Design Associations, 2014.).

Uzimajući u obzir činjenicu da ekonomski potencijal prava intelektualnog vlasništva ovisi o mogućnostima suradnje i licenciranja tehnologije, proizvoda i kreativnih sadržaja samih vlasnika te predstavljanju novih proizvoda potrošačima, osobito je važan holistički pristup zakonskom okviru prava intelektualnog vlasništva. Politika o pravima intelektualnog vlasništva mora biti izrađena na način da potiče učinkovito upravljanje pravima intelektualnog vlasništva, osigurava poticaje za inovacije i ulaganja i širenje inovacija na korist cijelog društva (European Commission, 2011.).

Poticanje stvaralaštva i inovacija te poticanje ekonomskog rasta zajednički su ciljevi intelektualnog vlasništva i zakona o zaštiti prava tržišnog natjecanja. Zaštita prava intelektualnog vlasništva trebala bi biti praćena strogom primjenom zakona o zaštiti prava tržišnog natjecanja kako bi se spriječile zlopotrebe prava intelektualnog vlasništva koje mogu utjecati na inovacije ili onemogućiti ulazak novih konkurenata.

Postojeća pravila često nisu odgovarajuća ili dovoljna zbog brzog tehnološkog razvoja koji mijenja način proizvodnje, potrošnje i diseminacije proizvoda i usluga. Europa nije predvodnik u razvoju digitalnog tržišta, a sustav zaštite prava intelektualnog vlasništva nije potpuno usklađen s novim digitalnim okruženjem (European Commission, 2011.).

Kako bi se unaprijedio sustav zaštite prava intelek-

tualnog vlasništva u EU-u, potrebno je (The Bureau of European Design Associations, 2014.: 4):

- što je moguće više unificirati zaštitu prava intelektualnog vlasništva,
- informirati i obrazovati širu javnost i osobito inovatore o značenju i vrijednosti intelektualnog vlasništva te o zaštiti prava intelektualnog vlasništva,
- započeti dijalog između sudionika o pravednim ugovorima i razmjeni iskustava o najboljim praksama.

Osim navedenoga Europska komisija izdala je nekoliko prijedloga i inicijativa za prevladavanje budućih izazova (European Commission, 2011.):

- Izrada jedinstvenog patentnog sustava koja zahtijeva usklađen zakonski okvir koji će odgovarati korisnicima sustava.
- Modernizacija sustava registracije žiga (engl. *trademark*). Nacionalni sustavi za registraciju žiga harmonizirani su u EU-u još prije dvadesetak godina, a žig Zajednice uspostavljen je prije gotovo osamnaest godina. Iako se taj sustav pokazao vrlo uspješnim, njegovi korisnici zahtijevaju brži, kvalitetniji i još sigurniji sustav zaštite žigom. Kako bi se zadovoljili zahtjevi korisnika, sustav zaštite žigom nužno je modernizirati.
- Izrada sveobuhvatnog okvira za autorska prava (engl. *copyrights*) na digitalnom jedinstvenom tržištu koja bi uključila izradu okvira za mrežno (*online*) licenciranje. Novi okvir trebao bi uspostaviti zajednička pravila upravljanja, transparentnosti i učinkovitog nadzora.
- Unaprijediti borbu protiv krivotvorenja i kopiranja.

Stajalište Europske unije jest da su prava intelektualnog vlasništva dio temeljnih prava integracije i nužno je osigurati njihovu primjenu, i unutar EU-a i izvan integracije. Među najvažnije trgovinske partnere Europske unije ubrajaju se SAD i Kina (European Commission, 2015.). U cilju unapređenja trgovinskih odnosa sa SAD-om vode se kontinuirani pregovori na području prava intelektualnog vlasništva. Najčešća sporna pitanja u pregovorima uključuju geografska obilježja, specifičnosti autorskih prava (poput naknada za glazbena djela koje se puštaju u trgovinama na malo ili u slične komer-

cialne svrhe) te suglasnost oko Izvješća Svjetske trgovinske organizacije o pravima intelektualnog vlasništva (Golchehreh, 2015.). SAD također ističe da pojedine zemlje u okviru Europske unije imaju slabije razvijena prava intelektualnog vlasništva, ponajprije se to odnosi na Poljsku, Rumunjsku, Litvu i Mađarsku. S obzirom na važnost Kine kao trgovinskog partnera, EU također već više od desetljeća vodi pregovore na području prava intelektualnog vlasništva u cilju dijeljenja informacija o multilateralnim ili bilateralnim pitanjima iz tog područja, dijeljenja informacija o nacionalnom zakonodavstvu i praksi, prepoznavanja potencijalnih nedostataka sustava te davanja prijedloga za njegovo unapređenje (European Commission, 2013.b).

4.2. Prava intelektualnog vlasništva u Sjedinjenim Američkim Državama

Sjedinjene Američke Države naprednije su u području inovacijskog kapaciteta i razvoja tehnologije od Europe i Kine. Veća mobilnost kapitala, stanovnika i znanja unutar američkoga gospodarstva ne potiče samo aglomeraciju aktivnosti istraživanja i razvoja na određenim područjima nego omogućuje i razvoj različitih područnih mehanizama kojima se u potpunosti iskorištavaju lokalne inovacijske aktivnosti (Crescenzi i suradnici, 2007.).

Što se tiče patentnog sustava, u SAD-u postoje tri različite vrste patenata: patent za novi tehnološki izum (engl. *utility patent*), patent za dizajn (engl. *design patent*) i patent za nove biljne vrste (engl. *plant patent*). Najčešći su patenti za izume ili otkrića novog i korisnog procesa, opreme, stroja ili proizvoda koji se odobravaju na razdoblje od dvadeset godina. U rujnu 2011. godine donesen je novi Zakon o američkim izumima koji znači najveću reformu zakona o patentu u povijesti SAD-a. Jedna od novosti u novom zakonu jest pomak sa sustava „prvog izuma“ (engl. *first to invent*) na sustav „prve prijave“ (engl. *first to file*), a takav sustav primjenjuje većina zemalja u svijetu.

Autorska prava automatski su zaštićena ako su izvorna i opipljiva, odnosno u stalnom obliku (Intellectual Patent Office, 2013.). Pod mjerodavnošću su američkog Ureda za autorska prava koji ima jedinstvene federalne ovlasti. Zaštita autorskih prava daje se autorima izvornih objavljenih ili neobjavljenih djela, a vrijede od trenutka kad je rad dovršen,

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

odnosno postoji u opipljivom obliku. Registracija nije obvezna, no nužna je u slučaju sudske parnice ili kršenja autorskih prava. Također, SAD je potpisnik konvencija o autorskim pravima u mjerodavnosti Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo i Univerzalne konvencije o autorskim pravima.

Kad je riječ o zaštiti dizajna, Ured za dizajn i žig (engl. *United States Patent and Trademark Office*) zadužen je za procjenu prijava na temelju kojih odobrava prava zaštite. Zaštita dizajna u SAD-u institucionalno je uređena zakonom o patentu, a odobrava se na razdoblje od petnaest godina. Za usporedbu, u Europskoj uniji neprijavljeni dizajn može se zaštititi na razdoblje do tri godine, a ako se dizajn prijavi, tada zaštita traje i do 25 godina (China IPR SME Helpdesk, 2014.). Zaštitni žig, za razliku od autorskih prava, ne dobiva se automatski, nego je obično potrebna prijava. Da bi se ostvarilo pravo na zaštitu žigom u SAD-u, potrebno je ispuniti dva uvjeta (European Parliament Research Service, 2014.): različitost i mogućnost komercijalizacije. Međutim, prijava za žig u SAD-u nije obvezna, nego postoji kao mogućnost dodatne zaštite. Kao i EU, Sjedinjene Američke Države dio su Madridskog protokola kojim se uređuje međunarodna registracija žiga.

Za razliku od SAD-a, u EU-u se zbog nesavršene tržišne integracije te postojećih institucionalnih i kulturoloških barijera prava intelektualnog vlasništva kao poticaj inoviranju slabije razvijaju, odnosno primjenjuju.

Razlike između sustava prava intelektualnog vlasništva u SAD-u i EU-u relativno su male, ali ipak ih je teško prevladati, što je vidljivo iz aktualnih pregovora u okviru Transatlantskog sporazuma o trgovini i investicijama. Ipak, pregovori između SAD-a i EU-a mogu predstavljati priliku za promjenu u odnosima između tih dviju regija u pogledu prava intelektualnog vlasništva. Zajednička je praksa da se u sve više bilateralnih i regionalnih sporazuma o slobodnoj trgovini između EU i SAD-a i trećih zemalja uključuju prava intelektualnog vlasništva, odnosno odredbe koje nadilaze minimalne standarde dogovorene na multilateralnoj razini (European Parliament Research Service, 2014.).

Ekonomski odnosi između SAD-a i Kine intenzivirali su se u posljednja tri desetljeća. Kina je danas drugi po važnosti američki trgovinski partner, a mnoga

američka poduzeća sudjelovanje na kineskom tržištu smatraju nužnim za ostvarivanje globalne konkurentnosti (Morrison, 2015.). Unatoč sve većoj povezanosti, američko-kineski odnosi još su uvijek prilično nepovoljni, većim dijelom jer SAD smatra da Kina nije potpuno prešla na slobodno tržišno gospodarstvo. Iako je Kina otvorila svoje tržište roba i kapitala, još uvijek postoje mnoge državne politike koje remete slobodan tijek trgovine i ulaganja.

Tijekom pregovora između Kine i SAD u 2014. godini Kina je najavila odobravanje uvoza novih biotehnoloških vrsta američkih soje i kukuruza i poboljšanje zaštite zaštitnim znakom za određene poljoprivredne proizvode. Najavila je i izmjenu zakona o poslovnim tajnama te jačanje suradnje sa SAD-om o poticanju zakonite prodaje američkih dobara i usluga intenzivnih intelektualnim vlasništvom u Kini te odlučila pojednostaviti procese i smanjiti birokraciju za uvoz lijekova i medicinskih uređaja. Ipak, u veljači 2015. godine SAD je prijavio spor protiv Kine pri Svjetskoj trgovinskoj organizaciji zbog uvođenja mjera koje osiguravaju subvencije kineskim izvoznim poduzećima u nekoliko sektora (Morrison, 2015.).

4.3. Prava intelektualnog vlasništva u Kini

Općenito se smatra da su prava intelektualnog vlasništva manje razvijena te im je dana manja uloga na području Azije nego u Europi ili Sjedinjenim Američkim Državama. Drugim riječima, postoji jaz između prava intelektualnog vlasništva na Istoku i Zapadu.

Kina je krajem 1970-ih godina započela s provedbom reformi koje su joj osigurale dotad neviđen ekonomski rast. Danas se smatra jednom od najbrže rastućih zemalja svijeta. Premda je Kina povijesno poznata po inovatorstvu, najraniji kineski napori da se usvoje prava intelektualnog vlasništva po uzoru na Zapad pojavili su se tek ratifikacijom Sporazuma o trgovinskim odnosima između Sjedinjenih Američkih Država i Narodne Republike Kine 1979. godine. Prva skupina kineskih zakona o zaštiti intelektualnog vlasništva osigurala je znatno manje zaštite prava vlasnika inovacije u usporedbi sa „zapidnjačkim“ zakonima (Fleming, 2006.).

U Kini se razlikuju tri vrste patenata: patent za inovaciju na području tehnologije, koja je nova i ima

praktičnu primjenu; patent za nova tehnička rješenja i patent za izvorni dizajn. Vrijeme trajanja zaštite je dvadeset godina za prvo navedene, odnosno deset godina za ostale patente (China IPR Helpdesk, 2013.). Budući da ne postoji zaštita patenta prije njegova odobrenja, u slučaju kršenja prava intelektualnog vlasništva vlasnik može poduzeti pravne mjere tek nakon što dobije službeno odobrenje.

Autorska prava u Kini regulirana su Zakonom o autorskim pravima donesenim 2010. godine. Također, Kina je potpisnica Ugovora iz Berna i Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva prema kojima su autorska prava automatski zaštićena, što znači da ih nije nužno prijaviti, ali postoji ta mogućnost.

Što se tiče zaštitnih žigova, žigom je moguće zaštititi samo vizualne znakove, odnosno izume koji se sastoje od riječi, grafike ili njihove kombinacije (China IPR SME Helpdesk, 2014.). U Europskoj uniji i SAD-u priznaju se i zvučni ili mirisni znakovi koje je moguće zaštititi.

U Kini zaštitni žig vrijedi najviše dvije godine, a u EU-u razdoblje zaštite traje tri godine. Također, zaštita dizajna u Kini vrijedi kraće (deset godina) nego u EU-u (25 godina) (China IPR SME Helpdesk, 2014.). Budući da u SAD-u registracija zaštitnog znaka/žiga nije obvezna, ne postoji ograničeno vrijeme trajanja dok je god znak u upotrebi.

Može se reći da je Kina u svijetu prepoznata kao zemlja u kojoj su prava intelektualnog vlasništva slabo zaštićena te se visoke tehnologije kopiraju i krivotvore, umjesto razvijaju vlastitim resursima. Razvijene zemlje Zapada, ali i Japan, na Kinu su godinama gledali kao na „globalnog izopćenika“ koji nema uređen institucionalni okvir za reguliranje poslovnih praksa, uključujući i intelektualno vlasništvo te su od Kine i očekivali imitiranje i krivotvorenje njihovih tehnologija i softvera (De Filippo i Ip, 2006.: 1). Dok se god problem krivotvorenja znatno ne iskorijeni, i dalje će utjecati na stabilnost odnosa, osobito sa SAD-om, s kojim su godinama narušeni.

Komunikacijski i logistički napredak diljem svijeta omogućuje čak i malim te srednjim poduzećima da budu prisutna na dalekim, brzorastućim tržištima. Mala i srednja poduzeća u azijskim zemljama potaknuta su primjerima iz razvijenih zemalja na

primjenu prava intelektualnog vlasništva kako bi stekla konkurentnost i zaštitila inovacije. Za mnoga poduzeća kopiranje je još uvijek prihvatljiv način prijenosa tehnologije. Ipak, kako je spomenuto, sve više azijskih poduzeća ulaže u razvoj zaštite prava intelektualnog vlasništva i upravljanje intelektualnim vlasništvom te se razvija zajednička svijest Istoka i Zapada, a prava intelektualnog vlasništva ugrađuju se u poslovne prakse. U budućnosti se očekuje nestanak jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja na području zaštite intelektualnog vlasništva (McHardy Reid, 2012.).

S razvojem i primjenom novog sustava zaštite intelektualnog vlasništva u Kini, mnoga inozemna poduzeća promijenila su svoje stajalište te prenose visoke tehnologije na područje Kine (Scott, 2006.). Osim visokih tehnologija, prava intelektualnog vlasništva važna su u sektorima poput farmaceutskog, informacijskog i komunikacijskog sektora i drugih djelatnosti zasnovanih na pravima intelektualnog vlasništva.

Budući da je Kina članica Svjetske trgovinske organizacije od 2001. godine, to zahtijeva uspostavu zakona o intelektualnom vlasništvu čije je djelovanje u skladu s minimalnim standardima. Stoga između kineskih zakona i zakona drugih razvijenih zemalja ne bi trebale postojati velike razlike. Međutim, samo donošenje zakona nije dovoljno, nužna je i njihova učinkovita primjena. Usporedo s razvojem sustava zaštite prava intelektualnog vlasništva, potrebno je osigurati i primjenu tih prava, odnosno raditi na izgradnji podupirućeg institucionalnog okvira koji bi osigurao učinkovitu implementaciju i rješavanje eventualnih sporova.

U siječnju 2015. godine Kina je objavila akcijski plan o daljnjoj provedbi strategije o pravima intelektualnog vlasništva. U planu su istaknuti ciljevi i mjere za prikupljanje, upotrebu, zaštitu i upravljanje pravima intelektualnog vlasništva u razdoblju od 2014. do 2020. godine. Daljnja provedba strategije važna je potpora i jamstvo za produblivanje cjelokupnih reformi te vrijedan potez u promicanju gospodarskih prilagodbi.

Može se reći da su danas prava intelektualnog vlasništva u Kini slična onima u Europi, a najveća je razlika u stupnju njihove primjene, koji je u Kini nizak. Za razliku od EU-a ili SAD-a, u Kini je većina prava intelektualnog vlasništva priznata samo ako su re-

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva: međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

gistrirana i zaštita vrijedi od dana registracije. Zaštita intelektualnog vlasništva u Kini je teritorijalna, što znači da zaštita vrijedi samo na području Kine.

5. Zaključak

Zaštita intelektualnog vlasništva sve je važnija u svijetu. U razvijenim zemljama, ali sve više i u zemljama u razvoju, uloga prava intelektualnog vlasništva vidljiva je ne samo kod provođenja reformi domaćeg zakonodavstva, nego i u odlučnosti da u svoje sporazume s trećim zemljama uključe visoke standarde zaštite tih prava i osiguraju njihovu provedbu. Prava intelektualnog vlasništva nužno su sredstvo za poticanje inovativnosti i kreativnosti, no njihova međunarodna harmonizacija zasad je još uvijek ograničena. Suvremeni sustavi zaštite intelektualnog vlasništva nisu sami po sebi dovoljni za poticanje izuma i učinkovitog prijenosa tehnologije. Umjesto toga oni moraju biti dio koherentnog i sveobuhvatnog skupa komplementarnih politika koje povećavaju potencijal prava intelektualnog vlasništva da poboljšaju dinamičku konkurentnost. Zemlje u razvoju koje usvoje čvrsta i sveobuhvatna prava intelektualnog vlasništva imat će male koristi od njih ako istodobno ne reformiraju svoj institucionalni sustav koji će ih provoditi. Visoki troškovi resursa potrebnih za takve snažne sustave mogu se smanjiti različitim institucionalnim inovacijama. Sklonosti izradi sustava većih prava intelektualnog vlasništva umanjit će se samo ako neke od razvijenih zemalja iskoriste svoj utjecaj kako bi se suprotstavile pravilima koja odgovaraju svim uključenima. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća dogodile su se znatne promjene u sustavima zaštite prava intelektualnog vlasništva, uglavnom kao posljedica usklađivanja s odredbama međunarodnih trgovinskih sporazuma. Može se reći da su sustavi zaštite prava intelektualnog vlasništva među razvijenim zemljama članicama Svjetske trgovinske organizacije vrlo slični, no ipak, budući da je riječ o osjetljivom području, čak i male razlike u regulaciji mogu predstavljati prepreke suradnji. Europska unija, Sjedinjene Američke Države (i Japan) danas su zemlje s najrazvijenijim sustavima prava intelektualnog vlasništva na svijetu, a time imaju najviše za izgubiti surađujući sa zemljama koje ne poštuju zaštitu tih prava. S druge strane, Kina se tijekom godina nametnula kao jedan od vodećih svjetskih proizvođača te važan trgovinski partner.

Premda se u Kini razvija sustav zaštite intelektualnog vlasništva, mnoge se odredbe ne primjenjuju ili su pogrešno protumačene u međunarodnoj suradnji zbog jezičnih i drugih zapreka, što umanjuje sklonosti za ulaganja i prijenos tehnologije te je uzrokom ekonomskih gubitaka poduzeća zbog krivotvorenja i drugih oblika kršenja njihovih prava intelektualnog vlasništva. Navedeno ukazuje na potrebu izgradnje odgovarajućeg institucionalnog okvira koji bi osigurao primjenu pravila o zaštiti intelektualnog vlasništva te brzo i učinkovito sankcionirao eventualna kršenja tih pravila. Osim slabe primjene prava intelektualnog vlasništva, razvijene zemlje, osobito SAD, kao dodatnu prijetnju razvoju suradnje s Kinom vide u ostalim povezanim politikama, uključujući i intenzivnu primjenu industrijske politike, kojom se potiču državna poduzeća i izvoznici, te politika kojima se utječe na vrijednost (deprecijaciju) domaće valute. Ukratko, može se zaključiti da postoji nepovjerenje razvijenih zemalja u Kinu kao slobodno tržišno gospodarstvo u kojem postoji vladavina prava. Iako Kina pokazuje određen napredak, potrebno je uložiti još mnogo napora kako bi se iskorijenila praksa kršenja prava intelektualnog vlasništva i izgradio imidž sigurne zemlje s tog aspekta. Ograničenja ovog rada sastoje se isključivo u kvalitativnoj uspoređi prava intelektualnog vlasništva među zemljama bez provedbe kvantitativne analize koja bi uključila pregled obujma i strukture trgovine između analiziranih zemalja, pregled stope krivotvorenja po pojedinim skupinama proizvoda i zemljama, i slično, a što je moguće provesti u budućem istraživanju.

Literatura

- Arora, A.A., Fosfuri, A., Gambardella, A. (2001) *Markets for Technology*. Cambridge: MIT Press.
- Arrow, K.J. (1962) Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. U: National Bureau of Economic Research (1962) *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. NBER: 609-626.
- Arundel, A. (2000) Patents – the Viagra of Innovation Policy?. Internal Report to the Expert Group in the Project "Innovation Policy in a Knowledge-Based Economy", Maastricht: MERIT.
- Breitwieser, A., Foster, N. (2012) Intellectual property rights, innovation and technology transfer: a survey. WIW, Working paper 88.
- Chang, H.J. (2001) Growth empirics and reality. *World Bank Economic Review*, 15 (2): 229-272.
- China IPR SME Helpdesk (2013) Guide to patent protection in China. Dostupno na: http://www.chinaiprhelphdesk.eu/sites/all/docs/publications/China_IPR_GuideGuide_to_Patent_Protection_in_China_EN-2013.pdf [29. 9. 2015.].
- China IPR SME Helpdesk (2014) Intellectual property systems: China/Europe comparison. Dostupno na: http://www.chinaiprhelphdesk.eu/sites/all/docs/publications/Intellectual_Property_Systems_China_Europe_Comparison.pdf [29. 9. 2015.].
- Cohen, W.M., Goto, A., Nagata, A., Nelson, R.R., Walsh, J.P. (2002) R&D Spillovers, Patents and the Incentives to Innovate in Japan and the United States. *Research Policy*, 31: 1349-1367.
- Commission on Intellectual Property Rights (2002) *Integrating Intellectual Property Rights and Development Policy*. London: Commission on Intellectual Property Rights.
- Coriat, B., Orsi, F. (2002) Establishing a New Regime of Intellectual Property Rights in the United States. Origins, Content, Problems. *Research Policy*, 31 (8-9): 1491-1507.
- Crescenzi, R., Rodriguez-Pose, A., Storper, M. (2007) The territorial dynamics of innovation: a Europe-United States comparative Analysis. *Journal of Economic Geography*, 7 (6): 673-709.
- David, P. (1993) Intellectual property institutions and the panda's thumb: patents, copyrights, and trade secrets in economic theory and history. U: Wallerstein, M. B., Moge, M. E., Schoen, R. A. (ur.) *Global Dimensions of Intellectual Property Rights in Science and Technology*. Washington, DC: National Academy Press: 19-61.
- De Filippo, G., Ip, C. (2006) Leaks in the Great Wall. *CIO*, 19 (7): 1.
- Državni zavod za intelektualno vlasništvo (2015) Zaštita intelektualnog vlasništva. Dostupno na: <http://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/> [29. 9. 2015.].
- European Commission (2013b) Bilateral interactions with China. Dostupno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150992.pdf [1. 10. 2015.].
- European Commission (2011) A single market for intellectual property rights. Boosting creativity and innovation to provide economic growth, high quality jobs and first class products and services in Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and Committee of the regions. Brussels: European Commission.
- European Commission (2013a) Innovation Union. A pocket guide on the Innovation Union. Belgium: European Union.
- European Commission (2015) Client and Supplier Countries of the EU28 in Merchandise Trade. Dostupno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf [8. 12. 2015.].
- European Parliament Research Service (2014) Overcoming transatlantic differences on intellectual property. European Union.

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled

Europski parlament (2015) Intelektualno, industrijsko i trgovačko vlasništvo. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuld=FTU_3,2,4.html [1. 10. 2015.].

Fishman, T. C. (2005) Manufakture. *The New York Times Magazine*, 9: 40-44.

Fleming, D. (2006) Intellectual Property Rights in China. Dostupno na: <http://wongfleming.com/intellectual-property-rights-in-china/> [1. 10. 2015.].

Gambardella, A. (2002) Successes' and 'Failures' in the Markets for Technology. *Oxford Review of Economic Policy*, 18: 52-62.

Golchereh, L. R. (2015) United States Mission to the European Union Intellectual Property Toolkit. US Department of Commerce. Dostupno na: http://www.stopfakes.gov/sites/default/files/europeanunion_toolkit.pdf [8. 12. 2015.].

Granstrand, O. (2003) Innovation and intellectual property. Rad prezentiran na skupu: „Creating, Sharing and Transferring knowledge“. Copenhagen, 12.-14. lipnja 2003.

Hall, B. H., Ziedonis, R. H. (2001) The Patent Paradox Revisited: an Empirical Study of Patenting in the U.S. Semiconductor Industry. *RAND Journal of Economics*, 32: 101-128.

Hölzl, W. (2007) Intellectual property rights, innovation and European IPR policy. *Austrian Academic Quarterly*, 1 (2007): 71-81.

Intellectual Patent Office (2013) *Intellectual Property Rights i ICIS Chemical Business n the USA*. Newport: Concept House.

Jaffe, B. J. (2000) The US patent system in transition: policy innovation and the innovation process. *Research Policy*, 29: 531-557.

Kamalick, J. (2006) Intellectual property worries, again. *ICIS Chemical Business*, 1 (4): 17.

Kaufner, E. (1989) *The economics of the patent system*. New York: Harvard Academic Publisher.

Klemperer, P. (1990) How broad should the scope of patent protection be? *RAND Journal of Economics*, 21 (1): 113-130.

Mansfield, E. (1995) Intellectual Property Protection, Direct Investment, and Technology Transfer: Germany, Japan, and the United States. Discussion Paper 27 Washington DC: International Finance Corporation (IFC).

Maskus, K. E. (2000) *Intellectual Property Rights in the Global Economy*. Washington, DC: Institute for International Economics.

McHardy Reid, D. (2012) Intellectual property rights: A comparative perspective on Asia, the EU and North America. *Norteamerica*, 7 (1): 31-66.

Mcnabb, J. B. (2006) The Unanticipated Utility of U.S. Security Structures: Avoiding Cold War II in Central Asia. *Comparative Strategy*, 25 (4): 307-327.

Morrison, M. (2015) China-U.S. Trade Issues. Congressional Research Service. Dostupno na: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33536.pdf> [8. 12. 2015.].

Sakakibara, M., Branstetter, L. G. (2001) Do Stronger Patents Induce More Innovation? Evidence from the 1988 Patent Reforms. *RAND Journal of Economics*, 32: 77-100.

Scott, A. (2006) Intellectual asset management: protecting IP in China. *Chemical Week*, 168 (2): 21.

Sherwood, R. M. (1997) The TRIPS agreement: Implications for developing countries. *IDEA: The Journal of Law and Technology*, 37: 491-544.

The Bureau of European Design Associations (2014) Supporting innovation and opportunity in EU design IPR. Brussels: BEDA, Positioning paper.

UNCTAD-ICTSD (2006) The Global Intellectual Property Rights System. Dostupno na: http://www.iprsonline.org/unctadicts/PolicyDiscussionPaper/PP_Introduction.pdf [8. 12. 2015.].

Yang, D. (2005) Culture Matters to Multinationals' Intellectual Property Business. *Journal of World Business*, 40 (3): 281.

Franc, S.

Prava intelektualnog vlasništva:
međunarodni pregled